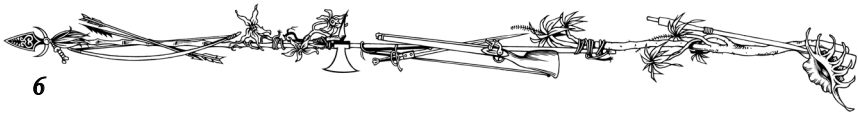

Містер Купер із Куперстауна

Джеймс Фенімор Купер, яскравий та самобутній талант, «батько» американського пригодницького роману, який першим із письменників Північної Америки досяг всесвітнього визнання, свою першу книгу створив... побившись об заклад. Якось увечері в маєтку батька — заможного землевласника, засновника селища Куперстаун у штаті Нью-Йорк — Джеймс читав своїй дружині Делані, француженці за походженням, якийсь надзвичайно нудний роман. Утомившись позіхати, майбутній письменник відкинув книжку геть і заявив, що писати краще — зовсім не важко. Навіть він, людина без літературного досвіду, впорався б із таким завданням. Дружина йому заперечила, між ними спалахнула сварка — відтак 1820 року на світ з'явився перший роман Купера — «Осторога», написаний фактично наспів.

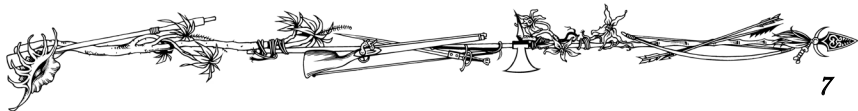
Читачів зацікавив заплутаний сюжет, але критика зустріла книжку вельми неприязно. Річ у тім, що автор-початківець переніс дію роману до Англії, про яку він, відверто кажучи, мало знав, оскільки ще жодного разу не бував за межами Сполучених Штатів. Можливо, тому літератор відмовився поставити своє ім'я на обкладинці. Зате вже друга книга принесла Куперові шалену популярність не лише в Америці, а й у Європі — це був «Шпигун, або Повість про нейтральну територію» (1821). Головною причиною літературного успіху стало те, що тридцятирічний письменник нарешті знайшов своїх героїв — людей «фронтиру», американського порубіжжя, простих і мужніх, які живуть не за правилами і законами манірного суспільства того часу, а за покликом сумління та власним розумом, вільних і гордих, іноді

схильних до філософствування, утім, постійно готових до дії. Ще одним персонажем книг Фенімора Купера стала чудова природа Американського континенту в усій її величі та незайманій красі.

Нова знахідка письменника — образ Натаніеля Бампо, зовні простакуватого юнака, який невдовзі став улюбленцем європейських та американських читачів. Скромний і невибагливий, він виступає з'єднувальною ланкою між двома цивілізаціями — європейською, яку принесли з собою білі переселенці, та світом корінних мешканців Північної Америки — індіанців. Уперше Нетті Бампо з'являється в романі «Піонери» (1823), потім він стає головним героєм «Останнього з могікан» (1826), «Прерії» (1827), «Слідопита» (1840) і «Звіробоя, або Першої стежки війни» (1841). Про особисті якості цього персонажа найкраще свідчать індіанські імена, які він мав у різний час: Соколине Око, Звіробій, Слідопит, Довгий Карабін, Шкіряна Панчоха.

Успіх п'яти «індіанських» романів був просто приголомшливий: ними зачитувалися в усьому світі, зокрема і в Російській імперії. Купер створив своєрідну пригодницьку епопею, яка охоплює період з 1740 по 1790 рік, історію наступу переселенців на Американський континент, воєн між колоніальними державами, однією з яких була тривала Франко-індіанська війна (в якій, з одного боку, брали участь збройні сили британських колоній, а з іншого — французи, володарі Канади, та союзні з ними індіанські племена). Кожна з цих книг — драматичний етап у житті шляхетного і великодушного Нетті Бампо, починаючи з ранньої юності й завершуючи досвідченою, мудрою старістю. І в усі часи герой не сприймає «цивілізаторського» хижацтва своїх одноплемінни-

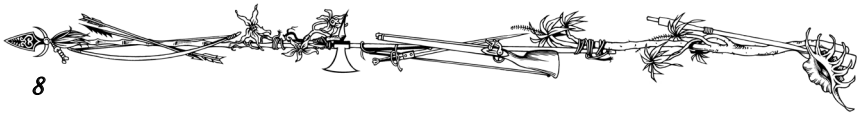

ків, їхнього небажання зважати на права індіанців і презирства до життєвого устрою «червоношкірих bestій». У середині 40-х років XIX сторіччя навіть англійська критика змушена була визнати, що Фенімор Купер — єдиний письменник, чий хист оповідача може дорівнятися до таланту Вальтера Скотта.

Джеймс Фенімор Купер народився 1789 року у Берлінгтоні, штат Нью-Джерсі. Невдовзі його батько Вільям Купер переселився до штату Нью-Йорк і заснував у прикордонній області поселення Куперстаун, яке з часом перетворилося на невелике містечко. Початкову освіту майбутній письменник здобув у місцевій школі. Потім, уже юнаком, він вирушає до Єльського університету, але, не закінчивши курсу, 1806 року наймається на морську службу, яку проходить на озері Онтаріо, де на той час будувався військовий флот Сполучених Штатів. Купер 1811 року одружився з дівчиною з родини французьких переселенців, оселився в Куперстауні й почав звикати до життя сільського джентльмена-землевласника.

Але після виходу в світ у 1821 році роману «Шпигун» родина Куперів переїздить до Нью-Йорка, де Фенімор одразу ж стає помітною постаттю в літературному світі та лідером серед письменників, які обстоювали національну своєрідність американської літератури. 1826 року він отримує пропозицію обійняти посаду американського консула в Європі й на довгих сім років залишає Америку.

За цей час остаточно сформувалися три головні напрямки у творчості романіста. Один за одним з'являються романи з «великої п'ятірки», присвячені історії підкорення Америки. Водночас виходять такі «морські» романи Купера: «Лоцман» (1823), «Облога Бостона» (1825), «Червоний корсар» (1828), «Морська

чарівниця» (1830). Залюбленість у море й вітрильники Купер проніс через усе життя і вже у зрілому віці створив фундаментальну працю «Історія американського флоту» (1839). А подорожі Італією, Іспанією та Швейцарією подарували прихильникам його творчості трилогію з часів європейського Середньовіччя: романи «Браво», «Гейденмаер» і «Кат» (1831–1833), в яких читачам відкрилися нові грані письменницького таланту Купера.

Останні дванадцять років життя, найбільш насичені та плідні, письменник провів у Куперстауні. За цей час він встиг написати сімнадцять значних творів, і всі вони присвячені трьом темам, які завжди хвилювали письменника: морю, «фронтиру» та критиці тогочасного суспільства. Помер Джеймс Фенімор Купер 14 вересня 1851 року.

Спадщина письменника — понад тридцять романів, полемічні та сатиричні твори, п'ять томів дорожніх нотаток, а також історичні дослідження, над якими він працював аж до останніх днів свого життя. Більшість із них сьогодні становлять цінність хіба що для філологів-американістів. Одначе романи про Нетті Бампо і в наші дні залишаються такими ж захопливими, яскравими і бентежними, ніби щойно вийшли з-під пера розумного, доброго і проникливого знавця природи та глибин людського серця.

Розділ 1

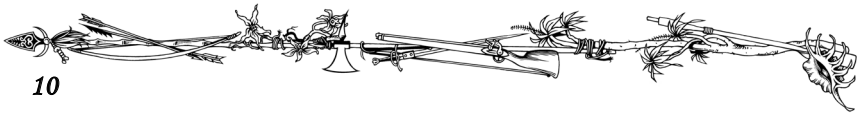
Першу сторінку історії освоєння Північної Америки перегорнули англійські й голландські колоністи. На початку сімнадцятого сторіччя, прибувши до цього дикого краю, вони облаштувалися на узбережжі Атлантичного океану та по берегах річки Гудзон — на вузькій смузі землі від гирла до водоспадів коло верхів'я. Невдовзі виникли нові поселення на річках Могаук і Шогері. Проте й через століття ці просторі родючі землі, покриті непролазними лісами, залишалися таємничими, незвіданими й дикими, а життя тут — сповненим небезпек та неймовірних пригод...

Сяйний безхмарний червневий день золотив верховіття темно-зелених багатолітніх дубів і сосен. Безмовний величний ліс, що простягався на схід від Міссісіпі, відділяла від океану лише вузька смужка заселених і оброблених земель. Здавалося, ніхто, крім птахів, які ширяли в небесній блакиті, не в змозі окинути поглядом ці неосяжні лісові простори, покреслені мережею річок і всіяні блискучими дзеркалами прохолодних озер...

— Нарешті! — пролунав серед тиші переможний вигук, і на галявину, завалену сухим вітроломом, вибрався широкоплечий чолов'яга — справжній велет. Він весело обтрусився від дрібного лісового сміття, немов великий пес, обернувся назад, до гущавини, і голосно гукнув:

— Ура, Звіробою, нарешті ми бачимо денне світло. Чисте сине небо! Сонце! От воно й приведе нас до озера. Тепер можна передихнути!..

Другий мандрівець не забарився. Густі хащі заворушилися, і на галявину вибрався той, кого назвали Звіробоем. Нашвидкуруч оправивши свою зброю

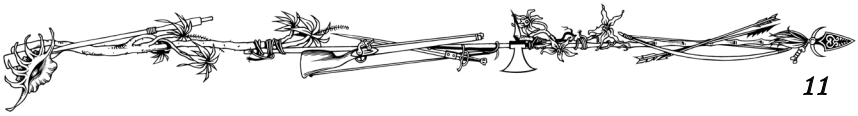
і вкрай пошарпаний одяг, він поквапився приєднати-ся до здорованя, який уже розташувався на привал.

— Тобі справді знайоме це місце? — спитав Звіробій. — Ти не помилився? Чи просто радієш тому, що ми нарешті виборсалися з вітролому?

— Бодай мені більше не зватися Гаррі Непосидою, коли це не тогорічна стоянка білих волоцюг-мисливців. Дивися, приятелю, онде слід від куреня — індіанці таких не зводять. Поруч джерельце. Помилитися тут неможливо, тепер ми не зіб'ємося зі шляху. У нас є компас, сонце в небі, і, по всьому, вже полудень. Мое голодне черево давно волає про поживу — зараз не час балачки розводити. Хутчіш розв'язуй торбину, Звіробою, бо перед дорогою треба добряче попоїсти!

Говіркового здорованя звали Гаррі Марч, проте в цих краях за індіанським звичаєм йому дали прізвисько Непосида, а ще — Поспішака — за нестримну пристрасть до мандрів і нерозважність у ставленні до життя. Маючи на зріст шість з гаком футів, у свої двадцять шість років Марч, проте, мав зграбну статуру, жвавий характер, велетенську силу і відповідну до його кремезної постаті витривалість. Добродушний вираз обличчя Непосиди пом'якшував різкість його манер, яка цілком відповідала суворій простоті прикордонного побуту.

Випадковий супутник Гаррі Марча на ім'я Натаніель Бампо, якого звали Звіробоєм, в усьому здавався цілковитою протилежністю Непосиді. Він молодший за Гаррі на кілька років, худорлявий і далеко не такий вродливий. Мускуляста фігура Звіробою була міцна і водночас легка. Безшумний у рухах, Натаніель уславився як чудовий мисливець; у всіх, хто запізнався з цим парубком ближче, його сердеч-

ність, щирість і чесність неодмінно викликали почуття довіри. Мало не десять років Звіробій прожив з індіанцями племені делаварів, які не лише навчили його всіх хитрощів полювання, а й дали йому це прізвисько — за рідкісну влучність у стрільбі. До свого одягу, зшитого майже цілком з оленячих шкур, він, на відміну від Непосиди, ставився дуже дбайливо, та особливо пишався своїм мисливським спорядженням. От і зараз замкнене обличчя мисливця полагідніло, коли він, одклавши карабін, присів на мох поряд із Марчем, витяг свого ножа і ніжно провів рукою по майстерно вирізьбленій, оздоблений вигадливим індіанським орнаментом колодочці.

Помітивши це, Гаррі Марч лише іронічно гмикнув.

— Берися краще до діла, друже! — гукнув він, зашпнувши до рота чималий шмат в'яленої оленини. — Не барися з їжею, а доведи, що ти по-справжньому зголоднів і можеш дати собі раду не лише з рушницею.

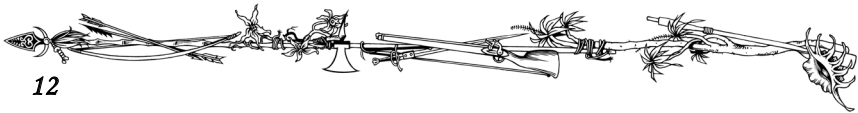
— Забити лань і з'їсти її — для цього небагато відваги потрібно. От вполювати дику кішку чи пантеру — зовсім інша річ, — зауважив Звіробій, одрізаючи і собі шматок. — Коли я жив у індіанському поселенні...

— Твої делавари далеко не герої, — грубо перебив його Марч, — інакше волоцюги-мінги не перетворили б твоїх друзів на слинявих бабів.

Мисливець промовчав, проте спохмурнів.

Важка дорога ненадовго зблизила цих двох, геть несхожих, людей; до того ж мета, заради якої вони вирушили в дорогу, була у кожного своя.

— Усім відомо, що ірокези, або мінги, як вони себе називають, брехуни, — стримано мовив Звіробій. — Я певен, коли дійде до бійки, то делавари не поступляться хоробрістю перед будь-яким іншим народом.

— Слухай, приятелю, коли в нас уже зайшлося про війну, то скажи мені чесно. Тобі шалено таланить на полюванні, ти навіть прославився в цьому. Але хоча б раз у житті ти стріляв у живу людину? Доводилося тобі зіткнутися носом до носа з ворогом, який прагне всадити тобі кулю в лоба?

— Правду кажучи, жодного разу, — широко мовив Натаніель. — Делавари мирно уживалися з усіма сусідами, а сумління моє говорить, що людину можна позбавити життя лише у відкритій і законній війні. Я заробляю собі на життя карабіном і з цією зброєю в руках не боюся зустрічі з будь-яким чоловіком між Гудзоном та річкою Святого Лаврентія, хоч би до якого племені він належав. На шкурах, якими я торгую, завжди одна дірка, не рахуючи створених самою природою отворів.

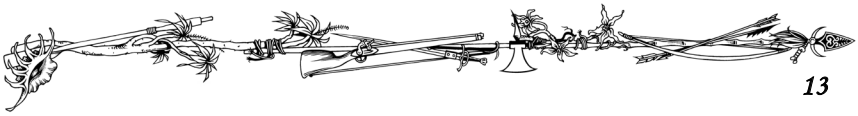
— Та я не про те, — відмахнувся Непосида. — Вже й не знаю, чи водитися з тобою, хлопче, якщо ти не знайдеш двоногого звіра понад чотири фути на зріст, щоб добряче повправлятися у стрільбі.

— Що ти маєш на увазі?

— Полювання — воно само собою, і твої правила нічого не варті там, де йдеться про засідки та скальпи. Підстерегти й підстрелити індіанця, особливо під час війни, — це означає вдатися до його-таки прийомів. Хіба ти, друже, не навчився дечого у червоношкірих? Твоя вправність у стрільбі...

— Наша подорож закінчується, Гаррі, й краще б нам негайно розпрощатися. Я тебе зрозумів. — Звиробій підвівся. — Неподалік на мене чекає приятель, який не погребує мати справу з людиною, яка досі не вкоротила віку жодному зі своїх ближніх.

— Сядь, не гарячкуй! — Непосида враз схопив мисливця за руку. — Ще не час нам прощатися...

І як же це молодий вождь наважився призначити тобі побачення? — поцікавився він. — Зазвичай пройди-делавари о цій порі року сюди навіть носаткнуті бояться.

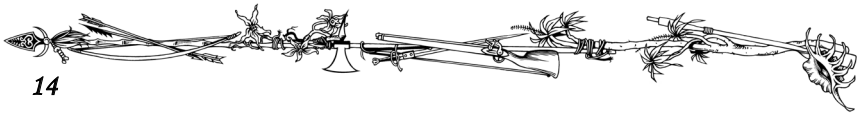
— Помиляєшся. — Звіробій відчув зневагу в голосі Марча, проте, пересиливши себе, знову сів. — Цими місцями спільно володіють обидва племені. У мирний час делавари та ірокези тут часто полюють і рибалять.

— «Мирний час... спільно...» Що означає ця маячня? — криво посміхнувся Марч. — Давно вже немає мирних часів, братику... Бойові томагавки ніхто й не думає закопувати в землю. Хотів би я знати, що сказав би тобі на це старий Том Гаттер — той самий Плавучий Том, про якого я тобі розповідав. П'ятнадцять років поспіль він живе на цьому озері, тож вважає його своєю власністю. І можу присягнутися, що без бою не поступиться ним жодному індіанцеві. За себе й свої володіння він готовий битися до кінця.

— Том Гаттер хоч і володіє озером давно, проте не зовсім законно. Що він за один, Гаррі? Якої породи?

— Старого Тома радше слід вважати водяним щуром, ніж людиною, бо вдачею він більше нагадує цю тварюку. Подейкують, замолоду старий був морським блукачем і знався із самим піратом Кідом, якого почепили на шибеницю ще задовго до того, як ми з тобою побачили світ. Гаттер ніби й оселився тут, прихопивши награбоване добро, — розраховував на те, що королівські нишпорки в такій глушині його зроду не знайдуть. Отак і живе собі спокійнісінько, розкошуючи, разом зі своїми двома доньками.

— Від делаварів-мисливців я чув дивовижні оповідки про двох молодих білих дівчат, що живуть у тутешніх краях. А де ж їхня мати, Непосидо?

— Померла два роки тому і тепер спочиває під водою.

— Під водою? — здивувався Звіробій.

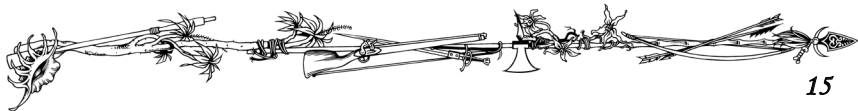
— Померла і похована у воді — хіба я незрозуміло сказав? Старий утопив тіло дружини в озері, коли збагнув, що вона заклякла навіки. Можу запрягнутися, бо сам був на тій церемонії. А от чи хотів він позбутися клопоту з копанням могили в лісі, чи вирішив, що вода краще змиває гріхи, ніж земля, — цього я напевне не знаю... Гадаю, місіс Гаттер була гідною і набожною, наскільки це можливо для жінки, змушеної такої тривалий час жити далеко від церковного дзвону. Щоправда, вдачу мала сталеву, а оскільки й сам Плавучий Том — справжній кремій, то часом між ними, звісно, кресались іскри. Ось саме тоді їхнє минуле й відкривалося трохи. Проте я завжди шануватиму пам'ять старої, бо вона була матір'ю Джудіт.

— Те різне, що я чував про старшу сестру, мені не вельми до душі. Такі дівчата мені не до вподоби, — байдуже кинув Натаніель.

— Якого біса! Як ти смієш патякати про Джудіт Гаттер! — заричав розлючено Марч. — Ти ще жовторотий пуцьвірінок, що ледве очі розплющив. Та на Джудіт задивлялися чоловіки, коли їй було лише п'ятнадцять, тобто ще п'ять років тому, а потім і взагалі не стало відбою від залицяльників. Та вона й плечем не поведе у бік такого шмаркача, як ти!

— Увесь цей твій запал марний: зараз червень, і на небі жодної хмаринки, Непосидо, — посміхнувся Звіробій. — А втім, тепер я розумію, чому ти постійно повертаєшся до цього озера.

— Я прощаю твоє невігластво... — пробуркотів Марч і тієї-таки миті з добродушним сміхом вигукнув:

— Не варто нам сваритися через вертихвістку тільки тому, що вона випадково уродилася гарненькою! Джудіт створена для чоловіка, у якого давно прорізалися всі зуби, тож безглуздо мені бачити в хлопчаків суперника... Скажи краще, що саме розповідали делавари про цю вітрогонку? Урешті-решт, індіанець може судити про жінку не згірше, ніж білий.

— Я чув, що вона гарненька, розумна, не вульгарна, проте легковажна і занадто полюбляє, коли навколо неї в'ються залицяльники.

— От дияволи! Дехто вважає, що червоношкірі вправні тільки в полюванні та війні, але я тобі скажу: на чоловіках вони знаються так само добре, як на бобрах, а на жінках — іще краще. Вдача Джудіт достеменно така! Щиро кажучи, приятелю, я одружився б із цим дівчиськом ще два роки тому, якби не особливі причини. І перша з них — її легковажність.

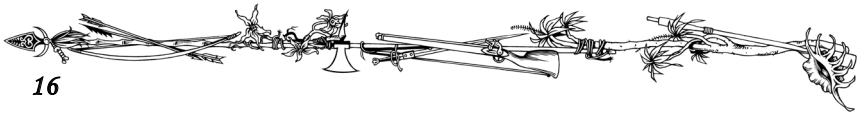
— Я віддаю перевагу лісу — він ніколи не зрадить. — Мисливця не надто цікавила ця тема. Проте, відчувши що Непосида цілком щирий, він поцікавився: — А яка ж друга причина?

— Я не певен, чи схоче вона піти за мене. Часом я зарікаюся з'являтися на озері, та не ладен із собою нічого вдіяти...

— Спробуй забути цю дівчину, Непосидо.

— Це легше сказати, ніж зробити... І годі вже про неї, приятелю. Хай тебе це не обходить. — Марч нахилився зав'язати торбинку і зі смішком додав: — Старому Томові легше жилося б із однією Гетті. Менше клопоту. Молодша не така жвава й гарненька, як її сестричка; на додачу ще й трохи дивакувата, зате спокійна й надійна.

— Про Гетті Гаттер делавари мені нічого не казали, хоча обидві ці птахи з одного гнізда...

— Не дивно. Порівняно зі своєю сестрою Гетті всього лише миловида дівчина. Її мало хто бачив. Плавучий Том її любить, та й Джудіт піклується про сестру. Але мені здається, Гетті просто дурненька. Тому і збивається зі шляху — то в один, то в інший бік. Одначе цього досить, щоб бодай раз накоїти лиха... — Гаррі Непосида замислено окинув похмурим поглядом німотний лісовий простір. — Знаєш, Звіробю, для мене буде справжнім жахом дізнатися після шести-місячної розлуки, що Джудіт уже заміжня...

Мисливець промовчав.

Із рештками провізії було покінчено, з розмовами теж, і Непосида заявив, що час рушати в дорогу.

Завдавши собі на плечі клунки і прихопивши рушниці, Звіробій та Гаррі Марч полишили залиту сонцем галявину і знов пірнули в гущавину лісу.